

Weiner Sennyey Tibor

TESTVÉR VAGY PAJTÁS

avagy vízen járás a Balatonon

„Muszáj róla beszélni?” – kérdezte nagyapám, amikor kicsiny házában a „tiszta szobában” leültünk, s én együtt érzően megérintettem hófehér kezét miközben elé raktam a diktafont, majd kinyitottunk egy üveg bort. Nagyon sokat mesélt nekem kora gyermekkoromtól kezdve a „Papa”, kapcsolatunk baráti és mély volt mindig is, tanítóm és támaszom volt ő, és – talán nem túlzok, ő sem hiszem, hogy tiltakozna, ha azt mondom – én is segítettem neki hűséggel és szeretettel, mert sosem felejtettem el, hogy az első pillanattól befogadott.

Öt éves lehettem, amikor a kis dunántúli faluba kerültem, mert anyám és apám elváltak. Anyám második férje lett fia – és nem mellesleg szembe szomszédja – a papának (és természetesen a mamának, akiről később még bővebben beszélünk), s a következő kilenc esztendőben életem szorosan kapcsolódott ehhez a családhoz. Máig hazajárok ebbe az emlékekkel, szépséggel, s néhol bánattal körbeöntözött kis faluba, „messzeringó gyermekkorom világába”, Abdára. Így ültem most is újra a kis zsákutca valahogyan összement, de mégis szép házikójában, nagyapám mellett, aki nem vér szerinti, hanem nevelés és szeretet-szerinti nagyapám lett.

Apáimmal és nagyapáimmal, tanáraimmal és mestereimmel való kapcsolatomat néhány éve érttettem meg és tettem helyre, amikor egy jávai verset fordítottam, pontosabban ültettem át, hiszen fordítani ezeket a jávai, kawi nyelven írott verseket nem lehet, inkább mintha az ember egyik kertből a másikba ültetne át növényeket. Van, amelyikből elég egy ágat levágni, s ott gyökeret ereszt, de valamelyik – s különösen e trópusi virágoknál van így – egész temperált üvegházat kell köré húzni, hogy életben maradjon a mi közegünkben is, hogy teljes legyen. Szinte lehetetlen máshogy az ójávai költészetet magyarul átadni, minthogy az ember köré varázsol egy világot, éppen így az igazán mély történeteket sem lehet csak úgy elmesélni. Le kell ülni hozzá, bizalmas baráttá kell válnunk, talán még egy pohár bort sem árt meginnunk, különösen, ha apáinkról és nagyapáinkról, fivéreinkről és barátainkról van szó. Különösen, ha életről és halálról van szó. Az említett vers, mely oly sokat segített nekem, így hangzik:

„Öt apád van ezen a világon:
az Első, aki létrehozott téged,
a Második, aki megóvott a veszedelemtől,
Harmadik, ki felnevelt, úgy, hogy
soha semmit sem kért cserébe,
Negyedik, ki tanított és tanult tőled,
Ötödik, az egyetlen, ki beavathat téged.”¹

1 KARANGGAYAM, Pangaran: *Serat Nitistruti. A Pajang Királyság könyve moralitásról és miszticizmusról.* Jáva. XVI. század.

Gyermekként hamar megtanultam olvasni, ami a papának nagyon jól jött, akkoriban kezdte ugyanis teljesen elveszíteni látását. Lassan, de biztosan megvakult. Olvastam neki tehát mindent, amit csak kért, a napilap cikkeitől kezdve, a gyászjelentéseken keresztül – amelyekre a Papa egyébként szellemes, de együtt érző megjegyzéseket rögtönzött – egészen Petőfi Sándor verseiig. Korán megtanultam tehát, hogy a napi híreket kellő kritikával kell kezelni, hogy a halálon lehet nevetni, és hogy a lényeg a költészettel kezdődik.

Nekem teljesen konkrétan a költészettel, ugyanis az első komolyabb összeg, amit elkölthettem, azt éppen a Papától kaptam, tíz évesen, kerekén tíz forintot. Az iskola könyvtárában árusították ki a könyveket, s a Papa megbízott, hogy költsem olyan könyvre azt a tíz forintot, amilyenre csak szeretném. Rettentően feszült voltam, ahogy beléptem a terembe, a földön és az asztalon, mindenütt szanaszét rengeteg könyv. Azt kérdeztem magamtól ugyan, hogyan fogom én kiválasztani, hogy mi a legjobb? Hogyan fogom bölcsen elkölteni ezt a Papától kapott pénzt? Nagyon vonzottak a képregények, de mind meglehetősen drága volt, ahhoz képest, hogy rongyosak is. Aztán ott voltak – ne felejtjük, mindez a rendszerváltás idején történt, 1990-ben – a Lenin és Marx összesek, amelyekből akkor egy egész polcnyit tudtam volna tíz forintért venni. Mennyiségüket tekintve igazán jó befektetésnek tűnt, s a kiadásuk sem volt olyan rongyos, mint azé a könyvé, amit a sarokban találtam. Kissé méltatlankodtam, hogy egy ilyen régi és ócska kinézetű könyvért miért kell kerekén tíz forintot fizetni, de vastagsága és mélyzöld színe bizalmat kért és kapott tízéves énemtől. Felcsaptam. Versek voltak benne. Hirtelen lecsendesült köröttem minden, s én a sarokban állva, magamban olvasva, mormoltam a verset. Varázserejű könyv, gondoltam, tíz forint érte szinte semmi, s nekem éppen tíz forintom van! A könyvtáros néni mosolygott, amikor kicsengettem a könyv árát, és sietve futottam haza nagyapámhoz. Az öreg a kertben állt.

A kertben, amely azóta örökzöldekkel lett tele, s valami csöndes félhomály ül meg ott, hol egykor alma és ropogós cseresznye virágozott a ragyogó tavaszban. A rózsalugas helyén már csak egy rózsza, a kerti házra felszaladt a sűrű borostyán. Akkor még megvolt minden, és a Papa elmaradhatatlan napszemüvegben és simlisapkában, mosolyogva kérdezte, hogy mit vettem. Örömmel mutattam neki Petőfi Sándor összes versét tartalmazó kötetem. „Na jó...” – mondta az öreg – „...akkor most megkérlek, hogy olvasd fel nekem.” És háromszor végigolvastuk a következő évben a verseket, a napi újsághoz mindig vettünk két-három verset is. Ahogy haladtunk, második-harmadik alkalommal megkérdeztem az öreget, hogy „Mondd csak, Papa, hogy lehet, hogy ennyit utazott ez a Petőfi és ennyi nőt ismert?” – feltűnt ugyanis, hogy a versek nagy része különböző nőknek van ajánlva, vagy legalábbis elég sok nőt emleget – később már csak egy nőről van szó, de hát ki tudja ezt pontosan, még az igazán kiváló Petőfi-kutatók is zavarba jönnek a fiatal Petőfi nőügyeitől –, de ami még fontosabb és izgalmasabb volt számomra, hogy majd’ minden vers alján ott volt, hogy hol és mikor írta, s az ember úgy érezte, együtt utazik a szerzővel, vele együtt éli át a történelmet.

Nagyapám kérdésekre csak legyintett, majd annyit mondott, hogy hát a költők ilyenek, sokat utaznak és sok nőt ismernek. Attól a naptól fogva költő akartam lenni. Költő, aki megírja, mi a szép és a jó, mi a rossz és a rettenet itt lenni. Költő, aki utazik, tehát kalandozik és tanul, költő, akinek a nők barátai. Nőkkel barátságba kerülni pedig nagyobb varázslat, mint sok minden más, s ezt is éppen tőle, a Papától lestem el, ahogy a Mamával bánt.

Mert azért a „főnök” hivatalosan mindig a Mama volt, neki volt a legnagyobb hangja, látszólag ő döntött, és talán ő tartotta ezt a rohadt és romlott világot egyben, mély és tiszta hittel, szeretettel és reménnyel. Az első igazán keresztény ember, akit megismertem az éppen ő volt. Felekezetére nézve szabadhegyi evangélikus, amiről mindig úgy beszélt, mintha valami különös fény övezné

azt a Szabadhegyet, pedig csak Győr egy része volt. Nekem mégis tetszett ez az elnevezés, s magamat a kisalföldi tájból egy „szabad hegyre” képzeltem, ahol a bibliai történetek játszódnak.

A tisztaszobában még most is, amikor már húsz évre voltunk az ominózus Petőfi-kötet beszerzésétől, ott lógott a falon a festmény, melyen a vízen járó Jézus megingott hitű tanítványa felé nyújtja kezét a viharos tengeren. Ezt a festményt nagyon sokat néztem, és többször elmeséltem Nagyanyámmal a történetet. Máig hallom, ahogy ott ülünk öcsémmel, figyeljük a Mama hangját, ahogy olvassa „...látá őket, amint vesződnek az evezéssel; mert a szél szembe fú vala velök; és az éj negyedik szakában hozzájuk méne a tengeren járva [...] azok pedig látván őt a tengeren jární, kísértetnek vélték, és felkiáltának [...] De ő azonnal megszólítá őket és monda nékik: Bizzatok; én vagyok, ne féljete.”² – A festményen pedig konkrétan az a jelenet van, amikor Péter így szól erre: „Uram, ha te vagy, parancsolj, hogy hozzád mehessenek a vizeken. Ő pedig monda: Jövel! És Péter kiszállván a hajóból, jár vala a vizeken, hogy Jézushoz menjen. De látva a nagy szelet, megremüle; mondván: Uram, tarts meg engem!”³ – és itt, bár még semmit sem tudtunk egy sokkal régebbi történetről, melyben nagyapám elvesztette testvérét, a nagyanyám hangja megremegett. Mi kértük, folytassa! Hiszen a festményen is csak azt láttuk, hogy Péter derékig merül a háborgó tengerben. Vajon mi történt? Megfulladt? Vajon Jézus segített neki? Mit mondott? Ilyeneket kérdeztünk én tíz, öcsém pedig öt évesen ott a tisztaszobában. Húsz évre rá pedig nagyapám ült ugyanott mellettem, én bekapcsoltam a diktafont, bort töltöttem, s most ő kérdezte: „Muszáj róla beszélni?”

Huszonkét éves volt akkor nagyapám, Szűcs László, testvére pedig, Szűcs Ferenc, éppen egy évvel idősebb. Érett, okos és tehetséges fiú volt bátyja, építészmérnöknek készült, a katonaságnál rajzolt, kiemelkedő elismerésnek számított, hogy ilyen fiatalon dolgozhatott a Tihanyi Asztrofizikai Observatórium előkészületein is, ami majd csak 1955-ben nyitott meg. Szerette az asztrofizikát, az irodalmat, a zenét, a táncot, de különösen megszerette a tihanyi időszak alatt azt a bizonyos Erzsikét, akit ott közben megismert. A Papa akkor még táncolt, a győri néptánc csoportban, testvére pedig elkísérte ezekre a fellépésekre, egy ilyen fellépés után ugrottak le a Balatonra. A Balaton szebben ragyogott, mint valaha, 1954. május 30-án, vasárnap, s a szerteáradó azúros fényben senki sem gondolhatott arra, hogy hamarosan valami rettenetes történik. A vasútállomáson még nevetve szállt le a két testvér, s a fiatalabb felvetette:

- Te, Feri, menjünk gyalog!
- Nem. – mondta, ő nem. Ő hajóval megy.
- De ráérünk, csak másfél óra múlva jön.
- Addig írunk leveleket vagy képeslapokat.

- Jól van. Nekem is van, kinek írjak. – mondta büszkén nagyapám, hiszen bár nagyon szerette bátyját, de azért testvérek között is megesik a finom szurkálódás, különösen, ha nőkről van szó. Mert természetesen a leveleket és képeslapokat, egy-két kivételtől eltekintve, mind nőknek írták. Huszonkét és huszonhárom éves fiúk voltak ekkor.

Megírták a lapokat, leérték a partra, ahová késve futott be a Pajtás nevű hajó. Eleve imbohyogva érkezett Siófokról. A kiszállás után száz utasból tizennégyen maradtak a fedélzeten, majd 178 utas és hat fő személyzet várta az indulást. A létszámot Gerván Gyula matróz ellenőrizte és jelentette a kapitánynak Heisz Pálnak. Heisz Pál kapitány élete – mint oly sokaké – ezen a fényes,

2 Márk 6: 45-52 és János 6:16-21

3 Máté 14:28-30

ragyogó, utolsó májusi napon tört örökre ketté. Előző este is ugratták még a kocsmába, hogy a Pajtás olyan, mintha mindig részeg lenne, ne fusson ki vele, mert életveszélyes, de hát tudta ő jól. Többször jelentette a feletteseinek, hogy a hajó bizonytalan, nehezen kormányozható. Ennek oka az volt, hogy a Pajtás eredetileg egy dunai átkelő hajónak épült Budapestre, csak hogy a második világháború alatt elsüllyedt. A háború után kiemelték és átalakították, és a pár éve elkészült Sió-csatornán a Balatonra küldték. Ugyanis a Balaton-parti magánvillákat államosították és elképesztő emberáradat özönlött le a tóra. Ezek voltak az első tömeges nyarak a parton. A megnövekedett közönség hatalmas hajóforgalmat teremtett, különösen Tihany-Balatonfüred-Siófok között, amit ezekkel az átalakított folyami hajókkal próbáltak megoldani a tavon. A „felsőbb utasítás” az volt, hogy a Pajtásnak ki kell futnia, a rendszer jól, sőt hibátlanul működik. Ne felejtjük, 1954-et írtunk. Nagy Imre első kormányát eddig a májusig akadályozta Rákosi és holdudvara, hogy feltárják a korábban elkövetett törvénytelenégeket, egy hónapra rá volt az ominózus – és a magyarok számára felejthetetlen – világbajnokság Németországban, nem sokkal később mosta el a folyó Révfalut (Győr Abdához közel eső részét), és egyáltalán nem mellékes, hogy abban az évben ismerkedett meg Szilveszterkor nagyapám nagyanyámmal. Az ő szerelmük ugyanis túlélte a kommunizmust, a magyar foci tragédiáját, árvizeket, 1956-ot, rendszerváltást, rendszertelenséget és rendszervisszaváltást, vakságot és szívűtétet egyaránt. Minderről persze, akkor még Szűcs László és Ferenc semmit sem tudhatott. Nem hinném, hogy érdekelte őket Nagy Imre kormánya, de még a foci se különösebben, elsősorban Erzsikéhez akartak eljutni Tihanyba, és alighanem ez tűnt a leghelyesebbnek. A baj csak az volt, hogy lehet, tényleg gyalog kellett volna menni. Sorsunk azonban meg van írva, talán csak minőségén változtat azon nagy kincsünk: a szabad akarat.

Teli volt tehát már jócskán a hajó, midőn a két testvér odaért, de a jegyük már megvolt, mivel természetesen több jegyet adtak el, mint ahányan a hajóra kényelmesen felfértek volna, úgyhogy a beakasztott lánc sem akadályozta őket, egyszerűen átugrottak a hajóra.

– Vigyázz, bele ne ess! – kiáltotta nagyapám bátyja öccsének, s mivel a hajó nagyon imbolygott, nagyapám erősen megmarkolta a korlátot. A vitorlásverseny startpisztolya eldőrdült, s rengeteg apró hajó indult meg a másik irányból is. Gyönyörű, ragyogó idő volt, 1954. május 30-án 11 óra 45 perckor, amikor a Pajtás kifutott a balatonfüredi kikötőből.

Ekkor hirtelen és egyszerre minden megfordult. Nagyapám pedig csak annyit mondott, miközben felhajtottuk a bort és ő erről beszélt, hogy „...de én nem tudok semmit, nem értek semmit, hanem csak úgy érzem: itt a víz.”

A hajó, alighogy kifutott, ötven méterre a parttól rajta közel kétszáz emberrel felborult, nagyapám pedig ott markolta, ahol és amilyen erősen tudta a korlátot, miközben a víz mindent ellepett. A tragédia pillanatában nem sikoltott senki. A halál csendben jó felénk, puha léptekkel, mint az elfelejtett álmokban sétáló árnyak.

„»Ereszd el a korlátot! Engedd el!« – mondta valaki.” – mesélte remegő hangon nagyapám, akit még ily sok évvel később is megrázott, hogy mindezt el kell mesélni, és szinte újra átélte. Ki mondta? – kérdeztem. „Nem tudom...” – válaszolta – „...egy hang. Talán a bátyám. Eleresztettem. A víz húzott lefele, nem volt ott senki, senki más, mégis hallottam, hogy valaki mondja: »Úszszál!«” – Ki mondta? – kérdeztem újra. „...ugyanaz a hang. Nem tudom. Úsztam, aztán megint azt mondta a hang: »Nem egyedül jöttél! Fordulj vissza!« Visszafordultam, és akkor már odaértek a hajók, és mentették az embereket, kétségbeesés volt, sikoltozás. Hirtelen nagy gőz szakadt fel a víz alól, mint később megtudtam, a velem egyidős fűtő, a hajó gépházában utolsó erejéből ma-

gára nyitotta a kazán vész-szelepét, így életét áldozta mindannyiunkért, hiszen az egész hajó felrobbanhatott volna. Kihúztak egy kis hajóba, és felvittek a Szívkórházhoz. Leültettek. Adtak egy injekciót. Ittam egy pohár vizet. Aztán adtak még egyet. Egy orvos ült velem szemben, ő szólított meg: »Idefigyeljen, most már megpihent, beszélhetünk. Van a vonat, az balesetet szenved, kiborulnak az emberek a vagonokból. Van, aki magához tér, van, aki nem.« – akkor kaptam észbe.” Nagypám hazautazott, elsírta magát, amikor szülei elé állt, s azok azt kérdezték: „Mi újság? Már meg is fordultatok? Hol a testvéred?”

Másnap kocsit szereztek és lementek a testéért, de csak az előző nap írt képeslapokat találtak meg a parton. Addigra már mindent a honvédség intézett. És az állambiztonság. Miközben a Papa átélte élete legnagyobb tragédiáját az ÁVH legfőbb gondja nem az volt, hogy embereket mentsem, hanem hogy kitépjék a parton állók kezéből a fényképezőgépeket, s azokból kiszedjék a filmet, lefoglalják a telefonközpontot. Elike, a balatonfüredi postán működő telefonközpont akkori kezelője így emlékezett arra a napra: „...délután egyre mentem a munkahelyemre, helyemet elfoglalva beültettek mögém egy ÁVO-s tisztet, hogy le ne hallgassam a beszélgetéseket. Nem tudta, hogyan működik a telefonközpont, ezért mindent hallottam. A közlekedési miniszter durván szidta a mentést szervezőket. A halottak számáról nem szabadott beszélni. Később sem.” A tragédiáról rövid és elbújtatott hír jelent meg, a *Szabad Nép* 1954. június 4-i számában, aztán harminc évig semmi. Ebben a hírben azt állították, hogy 12 ember halt meg, miközben 23, továbbá nem néhány kisebb sérülés történt, hanem 50, amelyek közül több komolyabb is volt.

Különös véletlen, hogy éppen ezen a napon, vagyis a Pajtás elsüllyedésének napján, melynek oka gondatlanság, mohóság, kapkodás és nem kis figyelmetlenség volt, szóval ezen a napon fejeződik be az egy héten át tartott kongresszus, melyet a Magyar Dolgozók Pártja rendezett, s melyen a régi-új vezért választják újra meg, mindenki hatalmas örömeire gondolom, Rákosi Máttyás „elvtárs-pajtást”.

Minderről nagypám nem sokat tudhatott, és nem is hiszem, hogy számított neki bármi, amikor saját testvérét kellett kíséreni utolsó útjára. A temetés éjszakáján aztán megjelent neki a bátyja, aki kijött felé a temetőből és azt mondta neki, hogy „Addig nem megyek vissza, amíg nem szakít velem az a lány!” – Így hát újra útra kelt, lement Tihanyba, immár gyalog, fel egészen Erzsikéhez, akinek elmondta az egészet, és megkérte, hogy szakítson a bátyjával.

Ez a nagypám egyik és talán legmegrázóbb története, aki a bátyja után nevezte el Ferencnek fiát, s akinek a fia után lett Ferenc az én öcsém is. A bort megittuk a tisztaszobában, még egy pillantást vettem a festményre a falon, majd elbúcsúztam, ők körbecsókoltak, és én újra útra keltem. E történetet sokféleképpen fel lehetne dolgozni, én mégis úgy láttam jónak, hogy leírom, ahogy nekem elmesélték. Talán azért, mert bízom benne, hogy akik elolvassák, megértik, hogy egy társadalomban a rossz politikai rendszer a mélyig hatol, velejéig ront mindent. A felsőbb utasítás nem mindig helyes, sőt, bizonyos esetekben végzetes lehet. A minőség és a tudás életet menthet. Még így is, mekkora szerencse vagy isteni kegyelem, kinek-kinek a megfelelő aláhúzó, hogy a Pajtás a parttól nem messze, egy vitorlásverseny közelében borult fel, s hogy a fűtőnek volt annyi lélekjelenléte a borulás után, hogy magára nyitotta a kazánt, megelőzve ezzel a robbanást, amibe mindenki belehalt volna a környéken. De azért letagadni egy ilyen tragédiát, befolyásolni a médiát, csak azért, mert a vezér országában minden nagyszerű és szép, és éppen ezért ő az, akit újra megválasztottuk, az rettenetes. Nem rettenetesebb azonban, mint ilyen fiatalon egy testvér elvesztése, amit nem pótolhat semmi. Még ez az írás sem, csupán csak annyit tehet, hogy emlékezetben tartja mi is történt pontosan hatvan éve a Pajtással.